

УДК 82.02/09
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/70-2-37>

Богдан ХІХЛУШКО,
orcid.org/0000-0002-0976-5507
аспірант кафедри української літератури, компаративістики та гринченкознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) bog60767475@gmail.com

СВІТОГЛЯДНА ПАРАДИГМА СУБ'ЄКТА ЛІРИКИ ЮРІЯ ІЗДРИКА: ПОЕЗІЯ І ФІЛОСОФІЯ

У статті розглянуто основні засади світобачення суб'єкта лірики одного з найвизначніших українських поетів-постмодерністів Юрія Іздрика. Увагу приділено ліриці, що увійшла до найбільших і найповніших збірок автора останніх років – «Ліниві й ніжні» та «Меланхолії». Метою дослідження є визначення світоглядної парадигми суб'єкта лірики Юрія Іздрика для поглибленого розуміння авторської лірики. У дослідженні використано методи аналізу, порівняння та герменевтичної інтерпретації.

У ході аналізу виокремлено специфічні риси суб'єкта лірики Юрія Іздрика. Весь поетичний світ автора складає унікальну філософську систему. У художньому творенні Ю. Іздрика суб'єкт лірики рефлексує стосовно людської природи та місця людини у цьому світі. Сучасний світ постає для нього абсурдним та хаотичним, в якому для людини немає вищої, прихованої мети. Суб'єкт лірики шукає дієві способи виживання у цьому світі, постулюючи свої життєві принципи та орієнтири. У поезії Іздрика часто зіставляються поняття життя та смерті, простору і часу. У цьому зіставленні проявляється образ надзвичайно чуттєвої особистості, яка дуже добре усвідомлює своє місце у світі. Важливою частиною світоглядної парадигми суб'єкта лірики є його взаємовідносини з богом (вищими силами). Ці взаємовідносини не є сталими й постійно видозмінюються в залежності від настрою суб'єкта лірика. Всесвітній абсурд, у баченні суб'єкта лірики, пов'язаний саме з бездіяльністю або байдужістю вищих сил. Попри ілюзорність навколишнього середовища (невпорядкованість і алогічність), суб'єкт лірики вбачає сенс існування у простих речах.

Новизна дослідження полягає у спробі виокремити цілісність поглядів суб'єкта лірики Юрія Іздрика, та у намаганні розглянути поетичний світ автора як унікальну філософську систему. Надалі, дослідження можна розширити у контексті взаємовідносин автора та суб'єкта його лірики (у контексті світоглядних засад), а також порівняти світоглядну парадигму суб'єкта лірики Ю. Іздрика з іншими українськими поетами-постмодерністами.

Ключові слова: Юрій Іздрик, лірика, суб'єкт лірики, постмодернізм, світогляд, філософська лірика.

Bohdan KHIKHLUSHKO,
orcid.org/0000-0002-0976-5507
Postgraduate student at the Department of Ukrainian Literature,
Comparative Studies and Grinchenko Studies
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) bog60767475@gmail.com

THE WORLDVIEW PARADIGM OF THE SUBJECT OF YURIY IZDRYK'S LYRICS: POETRY AND PHILOSOPHY

This article presents the basic principles of the worldview of the subject of the poetry of Yuriy Izdryk, one of the most prominent Ukrainian postmodern poets. In this article, we analyze the lyrics included in the author's largest and most complete collections of recent years, Lazy and Tender and Melancholy. The purpose of the study is to determine the worldview paradigm of the subject of Yuriy Izdryk's lyrics for an in-depth understanding of the author's lyrics. In the study, we used the methods of analysis, comparison, and hermeneutical interpretation.

In the course of the analysis, the specific features of the subject of Yuriy Izdryk's lyrics are highlighted. The entire poetic world of the author constitutes a unique philosophical system. In Yuriy Izdryk's artistic creation, the subject of the lyrics reflects on human nature and the place of man in this world. For him, the modern world appears absurd and chaotic, in which there is no higher, hidden goal for man. The subject of the poetry is looking for effective ways to survive in this world, postulating his life principles and guidelines. In Izdryk's poetry, the concepts of life and death, space and time are often compared. This juxtaposition reveals the image of an extremely sensual personality who is very well aware of his place in the world. An important part of the lyricist's worldview paradigm is his relationship with God (higher powers). These relationships are not stable and are constantly changing depending on the mood of the subject of the lyric. The world's absurdity, in the vision of the subject of the lyrics, is connected with the inaction or indifference of higher

forces. Despite the illusory nature of the environment (disorder and illogic), the subject of the lyrics sees the meaning of existence in simple things.

The novelty of the study is an attempt to highlight the integrity of the views of the subject of Yuriy Izdryk's lyrics, and in an attempt to consider the author's poetic world as a unique philosophical system. In the future, the study can be expanded in the context of the relationship between the author and the subject of his lyrics (in the context of worldview), as well as to compare the worldview paradigm of the subject of Yuri Izdryk's lyrics with other Ukrainian postmodern poets.

Key words: *Yuriy Izdryk, lyrics, subject of lyrics, postmodernism, worldview, philosophical lyrics.*

Постановка проблеми. Філософські мотиви в українській поезії є невід'ємною частиною кожної доби. В українському постмодернізмі, що проростав на підґрунті постколоніалізму (що трансформувався у антиколоніалізм), з'являється незліченна кількість художніх образів і типів мислення. Постмодерністська філософія з відкиданням об'єктивних моральних цінностей та істини як такої, безпосередньо знайшла своє відображення у поетичному дискурсі раннього українського постмодернізму (Андрухович, Ірванець, Неборак). Проте філософія героїв українського постмодернізму не є сталою, і в цьому контексті примітною є поетична творчість Юрія Іздрика. Публікація поетичних збірок автора припадає на період 10-х років ХХІ століття, коли в українській літературі відбувається відхід постмодернізму. Однак поезія Ю. Іздрика все ще лишається у сфері відчутного впливу постмодерної філософії.

Аналіз досліджень. На зв'язок філософії та поезії звертали увагу філософи ХХ століття Мартін Гайдеггер та Ганс-Георг Гадамер. Для М. Гайдеггера поетичне мовлення стало об'єктом його досліджень у контексті його вчення про буття. Так, наприклад, М. Гайдеггер високо оцінював творчість Фрідріха Гьольдерліна, називаючи його «поетом над поетами» (Гайдеггер, 1996, с. 198). Г.-Г. Гадамер відзначив надзвичайну близькість поезії та філософії, яка була помічена не одразу (Гадамер, 2001, с. 119). Німецький філософ звертав увагу на унікальні можливості поезії у спробі наблизитись до істини: «Мені здається, що мова поезії має свої, лише їй притаманні, стосунки з істиною. Це виявляється, по-перше, у тому, що ця мова не є щомиті ідентичною самій собі, а, по-друге, її зміст набуває поетично-словесної форми, а отже, отримує певну легітимізацію. Від майстерности слова залежить не лише те, чи ми маємо справу з поезією чи ні, але і її претензія на істину» (Гадамер, 1996, с. 216).

Рефлексивну зосередженість лірики Юрія Іздрика відзначала Роксана Харчук, яка визначила людину центром поезії автора. Яніна Юхимук зацентувала увагу на темі внутрішньої свободи у творчості Ю. Іздрика у компаративному контексті (порівнюючи поезію Ю. Іздрика, П. Тичини та І. Драча). Уляна Галич запропону-

вала свій аналіз філософських мотивів у збірці Іздрика «Меланхолії», яку позначила як «меланхолійну екзистенцію».

Метою статті є визначення світоглядної парадигми суб'єкта лірики Юрія Іздрика, що розширить можливості аналізу ліричної творчості автора.

Виклад основного матеріалу. Українська постмодерністська поезія являє собою широкий горизонт світоглядних парадигм. Серед авторів, які відзначаються особливим світосприйняттям відображеним у поетичній площині, своє почесне місце займає Юрій Іздрик. У творчості Ю. Іздрика переважаючими різновидами лірики є філософська, любовна та інтимна. Однак, міркуючи про конструювання світоглядної парадигми суб'єкта його лірики, не варто обмежуватися лише філософською лірикою. Вся лірика Ю. Іздрика – це акт філософування, постійні рефлексії суб'єкта лірики, що безпосередньо стосуються людини та її місця у цьому світі. Тож, по праву Юрія Іздрика можна називати поетом-філософом. Я. Юхимук відзначала, що «майже всі поезії (Іздрика – прим. автора) важко визначити за належністю до якогось одного конкретного виду – оскільки вони були написані під впливом різних подій у житті автора, і, певно, є рефлексіями» (Юхимук, 2018, с. 170).

Цікаво, що сам Юрій Іздрик, до творчості якого звертаємося у цій статті, неодноразово відзначав, що філософування є природним правом людини (Харчук, 2022). Так, Ю. Іздрик користується цим правом у своїй публіцистичній роботі «Summa», де крізь призму діалогів та рефлексій автора вибудовується його картина світу. Проте поетичне слово відкриває для нас зовсім інші перспективи розуміння світоглядної парадигми. У. Галич слушно зауважила, що «вірші Іздрика – це спроба вияву внутрішньої наповненості словесних порожнин та реалізації окремих світоглядно-етичних запитів, донині мало оприсутнених в українському арт-просторі» (Галич, 2019).

Відзначимо, що для поезії Юрія Іздрика не властива широка палітра подієвості. Іздрик – поет окремих, приватних випадків, який не ставить собі за мету змалювати картину його часу. Суб'єкт його лірики живе на фоні глобальних світових зрушень, до яких варто віднести історичні зміни

(війни), суспільно-політичні кризи, екологічні катаклізми тощо. Проте у поезіях Ю. Іздрика вони не є центром його осмислення. Для нього, перш за все, важливою є людина й особливості людською природи. Сам Іздрик відзначав: «можна описувати світ – а можна описувати людину, і врешті-решт зрозуміти, що світ і людина – це одне і те саме» (Іздрик, 2016, с. 40).

Р. Харчук, у своїй статті присвяченій ліриці Ю. Іздрика, відзначила це намагання автора показати властивості людини з її переживаннями, болем, прагненнями: «І в поезії, і в прозі мистець залишається вірним одній наскрізній темі. Його цікавить людина із властивостями, людина вразлива, котрій існування завдає болю, і способи виживання такої особистості серед насильства, жорстокості й світового абсурду» (Харчук, 2022).

Надзвичайно важливою темою у поетичному вимірі Ю. Іздрика є ідея про абсурдність світу та життя людини зокрема. Ідея абсурдності навколишнього середовища може бути, як провідним мотивом твору, так і невеличким нагадуванням, що раз по раз з'являється у поезіях:

«не любити реальність – то справа приватна
хоч реальність приблизно подібна у всіх
лиш здається вона не цілком адекватна –
сміху вартий цей світ
та не варт його сміх» (Іздрик, 2019, с. 280).

Для суб'єкта лірики ідеї сучасного світу є ілюзорними, а життєвий цикл людини для нього є цілком зрозумілим, замкнутим та таким, що не приховує у собі вищого сенсу, і, у цьому контексті, проявляється прагматизм, як характерна риса суб'єкта лірики Ю. Іздрика:

«бо попів – за вітром
а яром – туман
а за туманом – поле
«я» – це такий же нехитрий обман
як і усе довкола» (Іздрик, 2019, с. 86).

Важливою темою для Іздрика є взаємовідносини суб'єкта його лірики та бога. Бог (або божественні сили) згадуються у низці віршів поета (у контексті алогічності світу або опосередковано), зокрема у поезіях “Fragile”, “Final Balance”, «Танці Вигнанців», “Black Label”. Ставлення суб'єкта лірики до бога не є однозначним, й у деяких випадках навіть суперечливим.

Світовий безлад, хаос (абсурдність, яку визнає суб'єкт лірики) є результатом бездіяння бога, або його помилок. У вірші «Безіменний» йдеться про те, що створення земного життя – це «неймовірний блеф бога». Ця концепція має великий розвиток у поезії Іздрика. Щоразу в художньому творенні автора з'являються нові версії того, чим

насправді займається бог («Апокриф», «Нейро-Air»). Досить репрезентативним, в цьому контексті, є поезія під назвою «Black label», де між собою поєднуються ідеї закінченості світу, його кращості без людей, а бог, знаючи це все, закриває очі, «бо все це йому обридло»:

«у бога на серці є грубий рубець
і чорна як нічка мітка
він знає що світу давно вже кінець
і це багатьом помітно» (Іздрик, 2019, с. 47).

Для суб'єкта лірики Ю. Іздрика не є важливим сам факт звинувачення бога у всесвітньому хаосі, й він не намагається виправдати людські слабкості, що призводять до катастрофи, байдужістю вищих сил. Часто він іронізує над божественними силами (у доброму тоні), трохи трансформує біблійське писання про те, яким бог задумував цей світ:

«а в задумі було – живи і плодиш
а в задумі було – радій і кохайся» (Іздрик, 2019, с. 77).

У його світобаченні реалізація світу повністю розійшлася з планом, божественним задумом світу. А, отже, суб'єкт лірики намагається знайти способи виживання у цьому світі, про що, зокрема, відзначала Р. Харчук.

В той же час, суб'єкт лірики Іздрика визнає, що людина є божественним творінням:

«єдина ознака присутності бога –
людини божественна суть:
спроможність творити красу із нічого
і дар відчувати красу» (Іздрик, 2019, с. 210).

В цьому проявляється цікава особливість поетичних текстів Ю. Іздрика, де відбувається постійна внутрішня боротьба суб'єкта лірики. Очевидним для нього є те, що людина з усіма її прекрасними почуттями (в тому числі, найвищим почуттям дарувати та приймати любов) є творінням божим. Та разом з тим його віра у бога слабка через саму людину, як причину усіх бід людства в цілому, й ця віра аж ніяк не тотожна традиційному церковному віросповіданню (наприклад, християнської традиції).

Попри визнання абсурдності світу – лірика Ю. Іздрика не є негативною й песимістичною. Декламація абсурдності навпаки формує доволі життєствердну позицію суб'єкта лірики. Традиційно, поняття абсурдності людського буття пов'язують з філософією А. Камю. Оксана Сарабун відзначає, «що ідею абсурду «А. Камю використовує конструктивно, як відправну точку до осягнення суті свободи, а не розпачу чи зневіри» (Сарабун, 2012, с. 139). У випадку поетичного світу Ю. Іздрика – суб'єкт лірики намагається

знайти своє місце паралельно постулюючи власні принципи та переконання.

Усвідомлюючи всю прозаїчність життя людини, його обмеженість (у часовому аспекті) та відсутність вищого сенсу – суб'єкт лірики формує власні, життєствердні принципи. Життєствердна позиція суб'єкта лірики проявляється на декількох рівнях. Так, оскільки світ неминуче й стрімко йде до свого кінця, суб'єкт лірики вдається до простої, буденної філософії – намагатися радіти кожній миттєвості:

«скоро стихне навіть молитва ця
скоро зовсім не буде вибору
але поки – гуляй відірвано
скільки того життя і світу.» (Іздрик, 2019, с. 34).

Крім цього, у ліриці Іздрика неодноразово виринає конструкт «йти за край» (у поезіях «Свідок Єгова», «Drink Me»). Тобто, обмеженість людського життя для суб'єкта лірики – це можливість випробувати себе та отримати максимум від життя:

«та відчай нічого не вартий – повір мені
як дійдеш до краю – ступай за край» (Іздрик, 2019, с. 314).

Проте у світоглядній парадигмі суб'єкта лірики така позиція не приховує у собі анархістичних або гедоністичних ухилів (мова про ідею насолоджуватися життям тут і зараз), а є результатом виваженої, щільної фільтрації первинного (найважливішого) від вторинного (несуттєвого). Звернімо увагу, що у поезіях Іздрика неодноразово з'являється теза про те, що для людини все необхідне є доступне, варто лише це зрозуміти. Якнайкраще та найзагальніше це сформульовано у поезії «Unforgettable»:

«все потрібне – насправді доступне й просте
час від часу про це собі згадує» (Іздрик, 2019, с. 56).

Аналогічні ідеї присутні у віршах «Drink Me», «One More Time». Це демонструє певну виваженість суб'єкта лірики, що робить свій вибір не тільки з огляду на зовнішні обставини (які він оцінює негативно), але й відповідно до свого досвіду.

Важливою темою, у контексті світогляду, є погляд суб'єкта лірики на смерть. Дихотомія «життя-смерть» досить широко репрезентована у поетичній творчості Ю. Іздрика. Часто Іздрик персоніфікує смерть («Todestrieb», «May Day», «Салон»). Зазвичай, позиція суб'єкта лірики щодо неї є іронічною. Безперечно, Іздриковий суб'єкт усвідомлює її невідворотність, й більше того відчуває її близькість, немов на фізичному рівні, проте це жодним чином не підживлює страху. Навпаки, у поетичному творенні Іздрика суб'єкт

лірики немов заграє із нею, приміряючи їй різні образи:

«люба смерте! краплена моя королево!
я тобі заповів своє пещене тіло

а все решта подбає саме про себе» (Іздрик, 2019, с. 120).

Врешті решт суб'єкт лірики вказівним тоном просить смерть зачекати, оскільки він ще має свої справи у житті:

«знаєш що сестро? а зачекай ти ще трохи в пеклі

в мене тут знаєш травень

в мене тут сестро свято» (Іздрик, 2019, с. 110).

Проте така настроєва лінія у відношенні до смерті не є постійною, й тут варто відзначити, що поетичний тон будь-якого поета може бути мінливим. Тож, у Іздрика трапляється дещо меланхолійно-приречене: «я звідси вже йшов би – робити тут нічого дивитись на все це і тоскно і болісно» (Іздрик, 2019, с. 72), так і знаходимо прагматично-натхненні строфи: «не вмер молодим? то живи молодим» (Іздрик, 2019, с. 169).

Висновки. Для поетичного світу Ю. Іздрика притаманними є філософські рефлексії стосовно людини та суті людського буття. Ліричний суб'єкт бачить зовнішній світ недосконалим (хаотичним та абсурдним), а життя людини не приховує у собі єдиної благої цілі. Натомість такі роздуми трансформуються у доволі життєствердну позицію суб'єкта лірики, який тримається власних ціннісних орієнтирів й воліє жити далі, попри весь переосмислений негативний досвід людства. Складними й нелінійними є взаємовідносини суб'єкта лірики та бога. Попри критику бездіяльності вищих сил, що може виражатися у іронічній або прямолінійній формі, все ж суб'єкт лірики не відкидає ідею людини як створіння з божої подобі. Важливими у поетичній творчості Ю. Іздрика є протиставлення життя та смерті. Персоналізуючи смерть, суб'єкт лірики постійно заграє з нею, нагадуючи про її невідворотність. Проте ця неодмінність настання смерті не приховує у собі страху, а лише нагадує про непорушність законів природи.

Постійні філософські рефлексії у поетичній творчості Ю. Іздрика є не просто відображенням світогляду суб'єкта лірики, але певним способом буття. Переосмислення себе та навколишнього середовища дає змогу суб'єкту лірики усвідомлювати себе живим, перебуваючи у постійному контакті з собою. Суб'єкт лірики Іздрика не прагне відшукати істину, проте вишукує необхідні орієнтири для людини серед ілюзорності навколишнього світу.

Перспектива подальших досліджень полягає у можливості порівняння світоглядних засад реального автора та його протагоніста, розширюючи питання взаємодії у схемі «автор-суб'єкт

лірики». Також плідним буде розгляд суб'єкта лірики Юрія Іздрика у компаративному аспекті (у контексті інших українських поетів-постмодерністів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайдеггер М. Гельдерлін і сутність поезії. *Слово. знак. дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / ред. М. Зубрицька. Львів, 1996. С. 182–197.
2. Галич У. Не вмер молодим? То живи молодим»: меланхолійна екзистенція Юрія Іздрика. *Видавництво Старого Лева*. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/ne-vmer-molodym-zhyvy-molodym-melanholiyna-ekzystenciya-yuriya-izdryka>.
3. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Юніверс, 2001. 288 с.
4. Гадамер Г.-Г. Про вклад поезії у пошук істини. *Слово. знак. дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів, 1996. С. 216–222.
5. Іздрик Ю. Лінії і ніжні. 3-тє вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 384 с.
6. Іздрик Ю. Меланхолії. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 312 с.
7. Іздрик Ю., Нестерович Є. Summa. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2016. 144 р.
8. Сарабун О. Екзистенція як шлях від усвідомлення абсурду до здійснення свободи у філософії А. Камю. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2012. № 15. 137–144.
9. Харчук Р. Синусоїда Іздрика. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/113526>.
10. Юхимук Я. Вершини української лірики: вірші П. Тичини – І. Драча – Ю. Іздрика. *Питання літературознавства*. 2018. № 98. С. 157–174.

REFERENCES

1. Haidegger, M. (1996). Helderlin i sutnist poezii. [Hölderlin and the Essence of Poetry] Slovo. znak. dyskurs: Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky KhKh st. – Word. sign. discourse: Anthology of the world literary and critical thought of the twentieth century (pp. 182–197). Lviv: Litopys. [in Ukrainian].
2. Halych, U. (2019, 22 lypnia). Ne vmer molodym? To zhyvy molodym»: melankholiina ekzystentsiia Yuriia Izdryka. [Didn't die young? Then live young”: the melancholic existence of Yuriy Izdryk]. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/ne-vmer-molodym-zhyvy-molodym-melanholiyna-ekzystenciya-yuriya-izdryka>. [in Ukrainian].
3. Gadamer, H.-G. (2001). Hermenevtyka i poetyka. [Hermeneutics and poetics] Yunivers. [in Ukrainian].
4. Gadamer, H.-G. (1996). Pro vklad poezii u poshuk istyny. [On the contribution of poetry to the search for truth] Slovo. znak. dyskurs: Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky KhKh st. – Word. sign. discourse: Anthology of the world literary and critical thought of the twentieth century (s. 216–222). Lviv: Litopys. [in Ukrainian].
5. Izdryk, Yu. (2019). Linyvi i nizhni (3-tie vyd.). [Lazy and gentle (3rd ed.)] Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [in Ukrainian].
6. Izdryk, Yu. (2019). Melankholii. [Melancholy]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
7. Izdryk, Yu., & Nesterovych, Ye. (2016). Summa. [Summa] Chernivtsi: Meridian Czernowitz. [in Ukrainian].
8. Sarabun, O. (2012). Ekzystentsiia yak shliakh vid usvidomlennia absurdu do zdiisnennia svobody u filosofii A. Kamiu. [Existence as a way from the realization of absurdity to the realization of freedom in philosophy A. Camus] Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filosofski nauky, (15), Stattia. – Bulletin of Lviv University. Series of Philosophical Sciences, (15), Article 137–144. [in Ukrainian].
9. Kharchuk, R. (2022, 24 zhovtnia). Synusoida Izdryka. [Izdryk's sinusoid]. URL: <https://zbruc.eu/node/113526>. [in Ukrainian].
10. Yukhymuk, Ya. (2018). Vershyny ukrainskoi liryky: virshi P. Tychyny – I. Dracha – Yu. Izdryka. [The tops of Ukrainian lyrics: poems by P. Tychnina – I. Drach – Y. Izdryk] Pytannia literaturoznavstva, (98). – Issues of Literary Studies, (98) 157–174. [in Ukrainian].